

Анатоль Брусевіч

*Гродзенскі дзяржаўны ўніверсітэт
імя Янкі Купалы*

**Светлага слова свет:
тры перыяды ў паэзіі Дануты Бічэль
(да 80-годдзя з дня нараджэння паэтэсы)**

Гісторыя літаратуры ведае тысячы імёнаў выдатных майстроў слова – стваральнікаў арыгінальных тэкстаў, у якіх жыве дух гармоніі. А ведае і такіх мастакоў, якія пастаянна парушаюць стабільнасць сістэмы вербальнага мастацтва, уносяць у яе структуру нешта хаатычнае. Аднак той «хаос» насамрэч выступае ў якасці своеасаблівага механізма абнаўлення, дзякуючы якому літаратура спраўна функцыянуе да нашага часу.

Данута Бічэль належыць да другой групы творцаў: ужо больш паўстагоддзя яна прыводзіць у рух згаданы механізм, з дапамогай якога айчыннае пісьменства не траціць сваёй жыццяздольнасці і прывабнасці. І не толькі ўласна літаратура, але і іншыя сферы культуры, навукі і асветы заўважана ажывіліся дзякуючы ёй. Бо калі з-пад лёгкага пяра Д. Бічэль выходзяць кнігі, то ўсе яны – арыгінальныя, яркія, самабытныя, запамінальныя, адразу пачынаюць жыць сваім самастойным кніжным жыццём: нясуць радасць пашаноўнікам прыгожых слова, ствараюць прастору для роздуму літаратурным крытыкам, уплываюць на творчыя планы перакладчыкаў, музыкантаў, становяцца аб'ектам натхнення для іншых пісьменнікаў і прадметам навуковага аналізу для літаратуразнаўцаў. Многія вершы з тых кніг аздобілі школьныя падручнікі, бо акурат з падобных радкоў – шчырых, мілагучных, простых і мудрых у адначасці, мусіць пачынацца шлях чалавека ў свет паэзіі. Колькі, напрыклад, лёгкасці, святла і святасці ў трыялеце «Сняжынкi»:

Лёгкія сняжынкi у цішы
 долу апускаюцца нясмела...
 Светла ў полі, светла на душы...
 Лёгкія сняжынкi у цішы...
 Спіць сасна ў пушаным шалашы,
 а навокал – так бялютка-бела.
 Лёгкія сняжынкi у цішы
 долу апускаюцца нясмела.

Гэты паэтычны цуд з самага першага зборніка Д. Бічэль «Дзявочае сэрца» (1961). Змешчаны ён невыпадкова і ў вучэбным дапаможніку па беларускай літаратуры для 8-га класа М.А. Лазарука, В.І. Русілікі і І.М. Слесаравай (Мінск, 2011).

Не забывайма, дарэчы, што Д. Бічэль у свой час скончыла спачатку Навагрудскае педагагічнае вучылішча, потым гісторыка-філалагічны факультэт Гродзенскага педінстытута (цяпер Гродзенскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Янкі Купалы), працавала настаўніцай беларускай мовы і літаратуры, таму лёгка магла сабе ўявіць, як выглядаюць далгляды спадзяванняў малага, недасведчанага чытача. Ды і не толькі дадзеная акалічнасць адыграла сваю ролю пры напісанні яркіх твораў для дзетак. Кожная жанчына – перад усім маці, якую Пан Бог яшчэ дзяўчынкай надзяляе дарам найдакладней разумець мову дзіцячых душаў і сэрцаў. Паэтка Данута Бічэль нарадзіла двух дзяцей – Віку (сёння вядомая мастачка В. Ільіна-Загнетава) і Валеру (гэта пра яго чытаем радкі ў славутым вершы У. Караткевіча «Каложа»: *Ўскінь далоні тонкія ўгору, // Сыну неба акрэслі шлях, // Каб навекі адбіліся зоры // У тваіх і дзіцячых вачах*). А яшчэ туліла, гарнула да сябе іншых дзетак: у беларускі гурток «Вянок» пры створаным ёй музеі Максіма Багдановіча прыходзілі школьнікі з усёй Гародні. Прычым сілком іх туды ніхто не гнаў – усе беглі да Дануты Янаўны з радасцю, а вярталіся адтуль з удзячнасцю за цеплыню і спагаду, якую нельга было атрымаць у казённых сценах савецкай школы, а часам і дома.

Калі мы ўжо згадалі пра музей, то не забудзем адзначыць, з якім энтузіязмам, з якой любоўю цягам столькіх гадоў будавала Д. Бічэль той домік Максіма, каб саграваць у ім апроч гарадзенскіх хлопчыкаў і дзяўчынак, усіх беспрытульных дзяцей Беларусі: настаўнікаў і студэнтаў, маладых паэтаў, музыкаў і мастакоў, моладзевых лідараў і людзей старэйшага пакалення – усіх тых, хто пачуваўся чужым ва ўласным краі, але не губляў надзею адшукаць сваю сапраўдную радзіму, якая цяплілася недзе на самым дне генетычнай памяці. Гэта і пра кожнага з іх наступныя радкі:

Шчочку да вуснаў туліць,
каб таямніцу спытаць:
– Скажы мне праўду, матуля,
Беларусь – яна сірата?

Шмат хто знаходзіў прытулак у доме Паэта – *вандроўнік, лірнік і ратай*, дзе кожнага чакала добрае слова, шчырая ўсмешка. Для ўсіх іх Данута Янаўна, спадарыня і пані Данута была як маці, духоўная маці. Дарэчы, прэзаіт і паэт са Слоніма Іван Сяргейчык, будучы не нашмат маладзейшым за Д. Бічэль, заўсёды яе так і называў: матуля. Паступова музей стаўся сапраўдным культурным цэнтрам, дзе адбываліся цікавыя мастацкія імпрэзы, дыскусіі, сустрэчы з вядомымі дзеячамі. У тыя моманты язык не паварочваўся назваць Беларусь сіратой, бо было каму сказаць:

Між рэкамі ды пушчамі стаю.
Зблуканых запрашаю на вячэру.
Люблю вас – нібы Віку і Валеру...
Каму ж яшчэ аддам любоў сваю?

Зрэшты, пра стварэнне музея М. Багдановіча, ды і пра іншыя цікавыя калямузейныя гісторыі шануюны чытач зможа даведацца ад самой яго стваральніцы, так бы мовіць з першакрыніцы, разгарнуўшы, напрыклад, кнігазбораўскі том “Выбраных твораў” Д. Бічэль (Мінск, 2016): у трэцяй частцы згаданага тома змешчаны ўспаміны, эсэ, ды розныя замалёўкі пераважна з жыцця літаратурнай Гарадзеншчыны. Мы ж прыгадалі музей М. Багдановіча ў Гародні з крыху іншай мэтай – каб акрэсліць асноўныя эстэтычныя арыенціры Д. Бічэль, паказаць эвалюцыю творчай свядомасці пісьменніцы, пазнаёміць з тэматыкай і праблематыкай вершаў, вызначыць каардынаты мастацкага мыслення паэткі, падрыхтаваць новага чытача, які, магчыма, яшчэ не знаёмы з гэтай аўтаркай, да звільстых сцежак яе матываў і вобразаў, каб той чытач на ўласныя духоўныя вочы змог убачыць свет яе светлага слова сярод падобных вербальных светаў. Такім чынам музей для нас – як своеасаблівы маяк, альбо межавы знак, што дапаможа зарыентавацца ў нашай вандроўцы па мастацкай прасторы адной з найлепшых беларускіх пісьменніц. Найперш, дзякуючы музею, мы можам раздзяліць творчасць Д. Бічэль на наступныя перыяды (умоўна, канешне, бо любая перыядызацыя – рэч вельмі няпэўная): «дамузейны», «музейны» і «постмузейны». Дарэчы, паводле колькасці выдадзеных кніжак, перыяды амаль што

роўныя, а вось зместава-ідэйнае напаўненне іх (і саміх перыядаў, і кніг, што выйшлі з друку ў тым часавым прамежку), канешне, адрозніваецца.

Вершы першага, «дамузейнага» перыяду (з кніг 60-х і 70-х г. г.) запрашаюць чытача ў вельмі светлы, крыху наіўны, але наскрозь рамантычны свет цнатлівага характа – у чароўную казку, дзе *Пад казачным дубам, над Нёманам сінім // хлапец прызнаваўся ў каханні дзяўчыне*. А як інакш?! Хіба ж можа поўніцца нечым іншым **ДЗЯВОЧАЕ СЭРЦА** паэткі?! Каханне і любоў – відаць, тыя галоўныя апоры, на якіх ад самага пачатку трымаецца паэзія Д. Бічэль. Трохі пазней матыў кахання знікне, але затое матыў любові паступова вырасце да ўзроўню творчага канцэпту. Так, як з любові да бацькоўскай хаты вырастае любоў да цэлага краю, альбо з любові да роднай прыроды вырастае любоў да добрага Творцы Сусвету. Згадаем: *Нехта добры, хто пануе цішай // Нехта дужы, гэты свет калыша...*

Шлях – ад маленькай любові да вялікай – нялёгка, пакручасты. Не кожнаму пад сілу яго адолець. Лірычная герайня Д. Бічэль не выглядае на сяброўку супермена – яна далікатная, лёгкая, вельмі падобная да рамантычных герайнь Адама Міцкевіча. Але яна крочыць наперад, не зважаючы на боль ад калючых зорак пад нагамі. Бо не адна. Побач **НЁМАН ІДЗЕ**.

З Нёманам можна размаўляць. Размаўляў жа некалі з ім наш вялікі паэт, пытаўся: *Niemnie, domowa rzeko moja! gdzie są wody, // Które niedgdyś szerpałem w niemowlęce dłonie*. Нёман разумее кожную мову, калі прамаўляць сэрцам, бо сам *цячэ праз сэрца*. І, вядома, адказвае на ўсе пытанні.

А на Нёмане – крыгаход.
Крыгі-востравы, нібы роздумы.
А навошта ты кожны год
мне прыносіш горкія ростані?

Так, яго можна часам і папракнуць за «горкія ростані», але Нёман ніколі на нікога не крыўдуе. Ён добры, *...плыве сабе ўдаль, як звычайна, // стагоддзямі вербы да хваль прыручае*, дазваляе нават месяцу звіль гняздо над галавой, і той сядзіць, *ножкі у Нёман звесіўшы*. Канешне, здараецца і такое, што *...на Нёмане пад калінаю // разальцеца туга па вадзе...*, але часцей за ўсё яго воды светлыя і празрыстыя, як роднае слова *пяшчотнае, шчырасці поўнае, // маё беларускае, роднае, кроўнае...* І тады *Нёман тут не цячэ, здаецца, // а танцуе між берагоў*.

Як бачым, Нёман у паэзіі Д. Бічэль – больш чым вобраз. Ён нясе свае хвалі праз усю творчасць паэткі, праз усе перыяды, настолькі трапна адлюстроўвае самыя розныя адценні думак і пачуццяў, што становіцца сімвалам – спагады, мудрасці, радасці, сяброўства, кахання, часам тугі, і заўсёды сімвалам свайго, роднага, блізкага. Як і ў А. Міцкевіча, гэта адзін з галоўных складнікаў мастацкага свету, што выконвае мноства функцый: ад стварэння прасторава-часавых мадэляў да вырашэння эстэтычных задач.

Дарэчы, на падабенства мастацкай манеры Д. Бічэль і А. Міцкевіча нельга не звярнуць увагу. Яно адразу кідаецца ў вочы (як, зрэшты, і вершы, прысвечаныя класіку, альбо творы, у якіх сучасная аўтарка пэўным чынам апелюе да слова вешчуна). З аднаго боку, канешне, паміж паэтамі існуе немалая часавая прорва, аднак для культуры, асабліва народнай, нейкія 150 гадоў – не такі ўжо і вялікі адрэзак. А менавіта беларуская народная культура, прычым з аднаго рэгіёну – Гарадзеншчыны, сталася найважнейшай крыніцай фармавання мастацкага светапогляду абодвух паэтаў. Адтуль імі была ўзятая любоў да простых, але дасканалых формаў, сціплай прыгажосці, няхітрай мудрасці, якімі поўняцца беларускія казкі, паданні, песні. Дзякуючы гэтай бяздоннай скарбніцы А. Міцкевіч стварыў безліч запамінальных вобразаў – тых жа свіцязянак. У яго духоўнай спадкаемніцы ёсць таксама нешта падобнае: **ЗАПАЛЯНКІ**. Успомнім, як ратуючы сваіх герайн, аўтар знакамітай балады «Свіцязь» пераўтварае іх у кветкі. У вершах зямлячкі першага нашага рамантыка ёсць не менш цікавыя пераўтварэнні: *Я са сцежкі ў гушчэчы збілася, // сінім ценем на травы ўпала // ды крынічкай на золку стала*. Як і А. Міцкевіч, Д. Бічэль нярэдка ўводзіць у сваю паэзію рэаліі з жыцця беларусаў, паказвае іх звычкі, традыцыі, маральна-этычныя каштоўнасці, нават стварае ўласныя фальклорныя мадэлі, як напрыклад, у вершы «Старажытны напеў»:

– Хопіць мне дакукі.
Жыта сеяў дзед.
Я ж вазьму жалейку ў рукі,
павандрую ў свет.

ДОЛЯ ў кожнага свая. Нехта сее жыта, нехта знаходзіць іншыя спосабы ратаваць, абуджаць край. Паэт робіць гэта сваім спосабам – звонкім вершам, шчырай песняй. І край абуджаецца, прыслухоўваецца, як расце слова *...у дубоў на вачах, // на ціхіх дажджах*. Слова, якія шчодро сее паэтка Д. Бічэль, падаюць на ўрадлівую глебу спрадвечнай народнай мудрасці: няма нічога мілейшага за радзіму. С тых про-

стых словаў вырастаюць прыгожыя вершы, у якіх родны край быццам райскі куток, дзе думкі людзей чыстыя, не азмрочаныя зайздрасцю і сквапнасцю, дзе добрыя справы робяцца затак (...*Я кашулю затак хлопцу мыла...*),

дзе, збудзіўшы сонца на дасвецці,
 промні ў Нёмане казулі п'юць,
 дзе жанчыны, як малыя дзеці,
 адначасна плачуць і пяюць...

Магчыма, камусьці падасца, што ў сваіх вершах, асабліва ранніх, Д. Бічэль ідэалізуе гэты край і яго людзей, але мы маем тут справу хутчэй не з ідэалізацыяй, а з рамантызацыяй усяго беларускага. Дзеля гэтага паэтка не шкадуе вобразна-выяўленчых сродкаў, часам нават змяняе ўстойлівыя слоўныя адзінкі: *Беларусь, белы вывадак белых варон, // вылятае пад сонца са стрэх, навакол...* – як вядома, фразеалагізм «белая варона», не ўжываецца ў форме множнага ліку. Дарэчы, разбурэнне тых жа фразеалагізмаў, увогуле, цікавасць да гульні са словам – яскравая прыкмета мадэрнісцкай стылістыкі, наяўнасць якой, зрэшты, не дзівіць ў вершах Д. Бічэль, бо яе паэзія, узгадаваная на супольных традыцыях з А. Міцкевічам, увесь час, свядома і бессвядома, імкнулася да крыху іншай паэтыкі і эстэтыкі, той, якую абжываў Максім Багдановіч – адзін з нашых першых мадэрністаў. Зрэшты, не забывайма, што мадэрнізм – малодшы брат рамантызму, альбо яго старэйшы сын. Так ці інакш, абраўшы гэты кірунак, аблічча паэзіі Д. Бічэль з кожным новым вершам набывае ўсё большай выразнасці, непаўторнасці, індывідуальнасці. Аж нарэшце, глянуўшы ў люстэрка гісторыі вербальнага мастацтва, паэзія выгукнула: **ТЫ – ГЭТА ТЫ.**

Мадэрністы – хіба найлепшыя майстры ўрбаністычнага пейзажу. Сведчыць пра гэта між іншым і паэзія М. Багдановіча (прынамсі, нізка «Места»). Запамінальная гарадская лірыка пачынае адваёўваць сабе прастору і ў творчасці Д. Бічэль. І не проста гарадская, а гарадзенская:

Вежы касцёлаў, дрэвы і неба
 ліўнем памыюцца да чыстаты.
 Але патоку баяцца не трэба –
 надта высока ў Гародні масты!

Цікава тое, што нават калі ў вершы адсутнічае кодавае слова «Гародня», гарадзенцы і так лёгка пазнаюць свой горад. Вядома, паэтка дае падказкі: напрыклад, уводзіць вобраз Нёмана, бо для беларускага чытача гэты гідронім найчасцей асацыюецца менавіта з Гародняй, а не

з іншымі гарадамі, праз якія плыве рака. Але і так усё можна пазнаць, калі любіш гэтае места:

Усё было бадзёра, свежа, проста:
сады і стрэхі, вежы, Нёман, прыстань.
Над верхавінамі мігцела кола,
святочна ўсе гайдаліся, вясёла,
і мост гайдаўся ў такт бяздумным гульням,
і мой настрой лунаў над лёгкім гулам!

З вялікім замілаваннем гаворыць Д. Бічэль пра свой родны горад. Так, яна паспела з ім парадніцца, палюбіла яго светлай любоўю, той самай, якой бацькі любяць сваіх дзетак, а дзеці хатніх гадаванцаў. Бо ці паўстала б тады Гародня ў такім мілым і даволі нечаканым вобразе: *На доўгім ад холаду дрыжыць, // бы кацянятка, горад мой любы?! Зрэшты, гараджанкай лірычная герайня Д. Бічэль так і не зрабілася – як толькі выдараецца нагода, яна вяртаецца туды, адкуль родам – у сваё сельскае і анельскае дзяцінства, дзе можна нізаць каралі з жалудоў, у юнацтва, дзе *Звязалі апошні снапок на дажынкі, // і вочы яшчэ не замглілі дажджынкі*, дзе не шэры асфальт пад нагамі, не халодны гарадскі брук, а сцэжка, абапал якой растуць вершы-кветкі: «Купальнік», «Варвялі», «Бальсан», «Пралескі», «Верас», «Галадок», «Барадульнік», «Цвінтарэй», «Зязюліны зёлкі», **БРАТКІ...***

Паэтызацыя роднай прыроды – адна з найбольш яскравых, запамінальных рысаў творчасці Д. Бічэль. І тут не ідзе гаворка пра ўзнаўленне тых альбо іншых прыродных пейзажаў, як гэта часта маем у рэалістычным мастацтве. Свае вершы паэтка напаўняе сапраўдным водарам і шолахам радзімы, аж забываешся, што перад вачыма ўсяго папярковы свет. Так умелі зачароўваць толькі рамантыкі, якія ў сваю чаргу вучыліся ў народных майстроў слова слухаць і глядзець на свет сэрцам. Следам за рамантыкамі вялікае значэнне фларыстычнай сімволіцы надавалі прадстаўнікі мадэрнізму. Д. Бічэль працягвае гэтую добрую еўрапейскую літаратурную традыцыю і нават называе ў гонар сціплых кветак братак адну са сваіх лепшых кніг. Як вядома, існуе шмат так званых этыялагічных міфаў, якія распавядаюць пра паходжанне розных раслін. Ёсць такі міф і пра браткі, паводле якога дзве сіраты – брат і сястра за неўсвядомлены інцэст былі замененыя ў кветкі. Вядома, падобныя павучальныя гісторыі, якія складаў народ, рэдка трапляюць у літаратуру ў арыгінальным выглядзе. Часцей за ўсё пісьменнікі насычаюць іх актуальным для свайго часу і сябе зместам і сэнсам, аздабляюць дадатковай сімволікай. Браткі для Д. Бічэль застаюцца толькі ўвасабленнем сваяцтва, але і гэтай невялічкай част-

кі старажытнага міфу хапіла, каб стварыць цэлую мастацкую канцэпцыю і паказаць, наколькі свет робіцца змрочным, няўтульным і сіратлівым, калі раптам разрываюцца сувязі крэўнай і духоўнай еднасці. Такім чынам, фаўна і флора роднага краю становяцца для паэтки не толькі крыніцай эстэтычнага захаплення, але і прадметам філасофскага роздуму на адвечныя, анталагічныя і антрапалагічныя тэмы:

Маўклівае лона Радзімы –
задумлівы верас,
вымярзаў і гарэў,
але вырас і пахне... Яшчэ раз
нахіліся прад ім,
паклянiся хоць зёлкам на вернасць...

На вялікі жаль, у сучасным свеце паміж людзьмі, нават блізкімі, вельмі часта вырастаюць непераадольныя муры непаразумення, а нават варожасці. Вербальнае мастацтва ХХ стагоддзя, асабліва літаратура экзістэнцыялізму паказала, наколькі глыбока адчужанасць укаранілася ў сістэму каардынат нашага быцця, уплываючы фактычна на ўвесь спектр людскіх стасункаў. Аднак не ўсё страчваецца безваротна. Чалавеку заўсёды даецца шанс ачысціцца, вярнуцца да забытых каштоўнасцей, да Аркадыі альбо райскага саду, дзе хораша і ўтульна, дзе жывуць любоў і спагада, **ДЗЕ ХОДЗЯЦЬ БАСАНОЖ...**

Вершы Д. Бічэль, створаныя цягам 1980-х – 1990-х гадоў, адносім да «музейнага» перыяду яе творчасці. Гэта быў час пошукаў і для паэтки, і для яе лірычнай гераіні. Пошукаў не новых, а старых, адвечных ісцін, якія згубіліся ў будзённай мітусні. Таму зусім заканамерным уяўляецца нам зварот, скажам, да гістарычнай тэматыкі (вершы «Барбара», «Рагнеда», «Баторавыя горка» і інш.). Здаралася, некаторыя тагачасныя крытыкі папракалі паэтку за «скажэнне» гісторыі, аднак сёння мы выдатна разумеем, што гэта была таленавітая інтэрпрэтацыя мінуўшчыны, паэтызацыя старажытнасці, стварэнне своеасаблівага гістарычнага фону, на якім бы чытач змог убачыць праблемы сучаснасці. Гэтак у свой час рабілі рамантыкі.

Яшчэ адна заўважная змена, якая адбылася ў паэзіі Д. Бічэль у дадзены перыяд – паступовае пашырэнне творчай прасторы за кошт геаграфіі. Побач з дамінантным вобразам «малой радзімы» з'явіўся не менш яркі вобраз «радзімы вялікай». Так, поруч з вобразам Нёмана, які па-ранейшаму, застаецца «бацькам» (цэнтральным гідронімам у мастацкай карціне свету), праз вершы паплылі не толькі яго блізкія сваі («*Бацька Нёман з прытокамі Моўчадзь, // Гаўя, Вілія, Ведзьма,*

Дзітва...»), але і другія беларускія рэкі – напрыклад, Днепр (вершы «Дняпро ў Ляўках», «Дняпро»), Бярэзіна, Сож, Прыпяць. А побач з галоўным горадам – Гародняй неўзабаве павырасталі іншыя гарады, мястэчкі ды вёскі: Вільня, Крычаў, Гярваты, Гальшаны, Гудагай, Глінішчы... Між тым, цэнтр паэтычнага свету Д. Бічэль нязменны – гэта край маленства – **ЗАГАСЦІНЕЦ**, дзе свеціць **ДАЎНЯЕ СОНЦА**, край, дзе плывуць хатнія рэкі, дзе і самой можна стацца рэчкай (тут чамусьці раптам згадваецца Ганна Лівія – гераіня рамана Джэймса Джойса «Памінкі па Фінегану»):

Нёман-братка і вучыць, і няньчыць –
Хмару, Сэрвач і Белую Ганчу!
Нёману ў няволю здаюся –
Котра, Чорная Ганча, Дануся...

Край – гэта яшчэ і людзі, са сваімі лёсамі і лёзамі, са сваімі ма-рамі і хмарами, але з адным на ўсіх беларускім небам. Якраз у паэзіі «музейнага» перыяду Д. Бічэль стварае цэлую галерэю цікавых вобразаў-партрэтаў: Францішка Багушэвіча і Элізы Ажэшкі, Максіма Багдановіча і Янкі Купалы, Ядвігіна Ш і Гальяша Леўчыка, Ларысы Геніюш і Янкі Брыля, Уладзіміра Караткевіча і Васіля Быкава... Вядома, партрэты тых, каго не толькі любіла, але і ведала асабіста, выкананы больш цёплымі фарбамі, мусіць тымі самымі, што малявала тату і маму, дзетак, а потым унукаў.

Яшчэ адна адметная рыса творчасці, якая найбольш яскрава праявілася ў так званы «музейны» перыяд – паэтычная міфатворчасць. Уладзімір Калеснік называе гэта нават *адной з праграмных ідэй Д. Бічэль*, заўважаючы, *наколькі паэтка тонка ўлоўлівае магічна-заклінальныя функцыі слова і смела ўжывае аднаведныя прыёмы для паэтызацыі адносін чалавека і прыроды, для напайнення міжчалавечых зносін дзівосна казачным характам*. Зрэшты, міфатворчасць лічыцца адной з галоўных прыкмет усёй сусветнай літаратуры як ХХ-га, так і пачатку новага, ХХІ стагоддзя. У гэтым плане Д. Бічэль паэтка вельмі сучасная. Адзначым найбольш распаўсюджаныя тыпы мастацкага міфалагізму (паводле канцэпцыі Міхаіла Эпштэйна), якія можна сустрэць у яе вершах: гэта арыентацыя на архетыпічныя канстанты чалавечага і прыроднага быцця, узнаўленне фальклорнай свядомасці і этнічна самабытных пластоў нацыянальнага жыцця, і, нарэшце, зварот да лірыка-філасофскай медытацыі. Некаторыя скептыкі могуць, канешне, уступіць тут у спрэчку, маўляў, сучасная культура, будучы вельмі рацыянальнай, кіруецца шляхам татальнай дэміфала-

гізацыі ўсіх сваіх формаў, у тым ліку і мастацтва, таму дзе сёння знайсці тых першасных арыенціры, якія дапамогуць мастаку дакладна ўзнавіць хоць бы адзін дробны элемент той жа фальклорнай свядомасці? **А НА ПАЛЕССІ** хоць бы, ...*Дзе дываны даматканья сохнуць на плоце, // шаластуны старадаўнія звоняць тугой...*!

Нельга не згадаць, што і анталагічны, і антрапалагічны аспект мастацкай праблематыкі айчыннай літаратуры звязаны не толькі з язычніцкімі архетыпічнымі канстантамі, але з культурнымі кодамі хрысціянскага канону – таксама вельмі старажытнымі, фактычна равеснікамі нашага пісьменства. Дарэчы, сучасная заходнееўрапейская літаратура амаль згубіла гэтыя сувязі, аб чым сведчыць яе суцэльная рацыяналізацыя і непераадольная цяга, нават паэзіі, да эсэістычных і публіцыстычных формаў. Вядома, такая тэндэнцыя рана ці позна прыводзіць да крызісу і заняпаду вербальнага мастацтва. Славянскім літаратурам, у тым ліку і нашай, пакуль што крызіс не пагражае. Бо нашы пісьменнікі вераць у магію жывога слова, а не шукаюць змярцвелыя алгарытмы яго марфалогіі. Бо могуць з усёй шчырасцю сэрца выгукнуць: **БОЖА МОЙ, БОЖА!**

Як было ўжо адзначана, у беларускай літаратуры з даўніх часоў назіраецца цікавае спалучэнне двух пачаткаў – язычніцтва і хрысціянства. У розныя культурныя эпохі працэнтныя суадносіны паміж імі, зразумела, выглядалі па-рознаму. Гэтак і ў межах творчасці асобна ўзятага пісьменніка можа пераважаць той, альбо другі пачатак. Ды і на розных творчых этапах сітуацыя часта мяняецца. Творчы шлях Д. Бічэль таксама няроўны, звільсты ў плане згаданых ваганняў паміж двума традыцыямі. Нейкі час вершы паэткі трымалі раўнавагу, што, зрэшты, адпавядае асаблівасцям беларускай ментальнасці, а можа нават і не беларускай, бо ёсць крыху іншыя людзі – **КРЭСАВЯКІ** – жыхары культурнага памежжа, светапогляд якіх палягае на сінтэзаванні розных, часам нават супярэчлівых формаў свядомасці. Падобнае балансаванне, дарэчы, уласцівае для паэзіі Максіма Багдановіча. Таму прагучалі аднойчы ў ягоным горадзе словы спадкаемцаў: **ТЫ НЕ САМОТНЫ...**

Між тым і спадкаемцы маюць права абіраць свае кірункі. Творчы шлях Д. Бічэль працягваўся: яе вабіў далягляд хрысціянскай эстэтыкі. Паэтка яшчэ, праўда, час ад часу азіралася назад, глядзела на плён ранейшых творчых набыткаў, глядзела адначасова з адчуваннем і стомы, і лёгкасці. Так азіраюцца жнейкі напрыканцы тыдня, азіраюцца ў чаканні, што вось-вось прыйдзе святая **НЯДЗЕЛЬКА**, азіраюцца, каб палюбавацца на свой прыгожы апошні **СНАПОК**.

Трэці, «постмузейны» перыяд творчасці, які распачынаецца на мяжы стагоддзяў, адрозніваецца ад двух папярэдніх магутным хрысціянскім пафасам. Заўважым, хрысціянская паэзія Д. Бічэль вельмі рэдка апранае бліскучы святочны арнат, аддаючы перавагу суровым стро- ям манаха-францішканца. Аднак пад гэтай, здаецца, прастай вопрат- кай-формай заўсёды крыецца глыбокі змест, які паслядоўна, крок за крокам, раскрывае сутнасць хрысціянскага светасузірання. Прычым робіцца гэта не назойліва, а так, каб чытач ад размовы з вершам адчуваў радасць і лёгкасць, як быццам бы ён вандруе ў далёкі, цудоўны край **НА БЕЛЫХ АБЛОКАХ СНОЎ**. Вандруе, каб апынуцца

У тым блакіце, дзе анёлаў крылы
спляліся з хмаркамі ў вяночак мілы,
сусвет трымае белы Галубок.
Сусвет трымаць яму даў права Бог.

Кожны такі верш як споведзь – ні хітрасці, ні жаднай гульні ў іх няма. Замест інтрыгі паэтка прапануе спакой і светласць. Чытаць такія творы трэба з любоўю – як збіраць кветкі, напрыклад, **СТА- КРОТКІ Ў ВЯНОЧАК БОЖАЙ МАЦІ**. Чалавек з атрафіра- ваным пачуццём любові, нават калі ён вялікі знаўца літаратуры, не знойдзе ў гэтых вершах нічога такога, што б яго здзівіла. Хіба толь- кі зверне ўвагу на адметнасць асобных мастацка-выяўленчых сродкаў, якімі па-ранейшаму па-майстэрску карыстаецца Д. Бічэль. Між тым, кожны верш мае і сваю таямніцу, і сваё дакладнае прызначэнне, роўна як **НАРАДЖЭННЕ ЕЗУСА ХРЫСТА, НАШАГА ЗБАЎЦЫ**. Кожны верш, як добры настаўнік, цярпліва тлумачыць той ці іншы момант хрысціянскага веравучэння, спадзяецца, што яго вучань-чы- тач усё зразумее правільна, а калі не зразумее, то адчуе праўду сваім добрым сэрцам. Кожны верш, як малітва, у якой яднаюцца любоў да Адрасата з верай быць абавязкова пачутым:

Ружанец – канат у нябёсы.
Малітва і паперкі-слёзы.
Малітва – на беразе лодка.
Маліцца на беразе лёгка.
На беразе светла маліцца,
як поўная сэрца крыніца,
але, як засушана сэрца,
любоў дапаможа сагрэцца.

Лірыка, як род літаратуры, канешне, і так мае шмат агульнага з малітвай (у багаслоўскім разуменні тэрміна), але калі паэты ро-

бязь малітву лірычным жанрам, іх паэзія выглядае стокроць узнёслай. Шчырыя вершы-малітвы гучаць і з вуснаў Д. Бічэль («Малітва за Антоніка», «Малітва да святога Антонія», «Малітва да апостала Андрэя», «Малітва душаў да святога Андрэя Баболі» «Малітва за Яначку, які пабыў тут некалькі гадзін, і за ўсіх ненароджаных» і інш.).

Ёсць у хрысціян і самая першая малітва, самая галоўная, якой некалі навучыў сваіх вучняў Езус: **ОЙЧА НАШ...** Безумоўна, для тэолагаў гэта найбольш важны сакральны тэкст, з якім трэба абыходзіцца вельмі асцярожна пры перакладзе і інтэрпрэтацыі. Не забывайма, што малітва не захавалася на мове арыгінала (галілейскі дыялект арамейскай мовы), а бытуе сёння ў мностве перакладаў (кананічных і некананічных), а пераклад усё ж такі не можа быць тоесным арыгіналу.

З іншага боку, любая мова – арамейская, грэцкая, лацінская ці беларуская – усяго толькі мова людзей. Усе зямныя мовы, можна падазраваць, вельмі бедныя ў параўнанні з мовай Бога, таму не вельмі прыдатныя да перакладу. Ёсць толькі адна мова, якую разумеюць некаторыя людзі і якая сугучная Боскай – гэта мова паэзіі. Такім чынам, лепшым перакладчым падобных тэкстаў будзе не лінгвіст, а паэт. Вядома, гэта ўсё прыватныя разважанні аўтара дадзенага артыкула. Наўрад ці падобным чынам думала паэтка, калі працавала над сваім варыянтам Панскай малітвы. Проста хочацца падкрэсліць, наколькі гэта і адказна, і смела, і прыгожа – не пабаяцца адкрыць для сябе новыя абсягі Слова Божага, а пасля падзяліцца таямніцай дазнання з іншымі людзьмі! У выніку атрымаўся сапраўды ўнікальны паэтычны цыкл-медытацыя, які намнога пераўзыходзіць паводле эмацыйнай напружанасці і інтэлектуальнай насычанасці любя багаслоўскія інтэрпрэтацыі дадзенай малітвы. Дазволім сабе тут працытаваць невялічкі ўрываек, каб пацвердзіць вышэй выказаныя думкі:

Ты мяне зернем пасеяў тут –
я тут расту...
Ойча наш, калі я перайду
праз мяжу ў прастору, у прастату,
праз генетычны код роду,
з-пад споду –
ад слова, якое адбілася ценем,
да Слова, Якое сталася Целам,
магчыма, так праясніцца
таямніца жывога жыцця –
я – Тваё, Ойча, узлюбленае дзіця...

Ёсць апроч «Малітвы Панскай» яшчэ адзін цыкл, які таксама можа па праву назваць вяршыняй не толькі ўласнай творчасці Д. Бічэль, але і ўсёй прынамсі ўсходнеславянскай хрысціянскай паэзіі: гэта «Крыжовы Шлях Збаўцы Нашага Езуса Хрыста». Апроч несумненых мастацка-эстэтычных вартасцей, адметнасць дадзенага цыклу заключаецца ў магчымасці яго выкарыстання, так бы мовіць, на практыцы – ў традыцыйным каталіцкім набажэнстве, якое ўзнаўляе ў памяці вернікаў асноўныя моманты пакут Хрыста. Нагадаем, набажэнства складаецца з 14 стацый, кожная з якіх звяртае ўвагу на найбольш трагічныя моманты апошніх гадзін зямнога жыцця Бога. Усе гэтыя моманты знаходзяць годнае ўвасабленне ў згаданым паэтычным цыкле, які Д. Бічэль завяршае «Малітвай на заканчэнне Крыжовага шляху». У ёй паэтка-плачка падводзіць чытача да тонкай мяжы паміж святлом веры ў выратаванне і праўдай пазнання Боскай мэты:

Езуса Кроў па кроплі праз часу імжу
утварае збаўлення хлеб белы...
Божы святар несмяротную жывую душу
корміць Хрыстовым містычным Целам.

Езус усіх нас пакутна, цярпліва вырошчвае,
нібы перамолатае пшанічнае зерне...
Мы – каласкі Тваёй Таямнічай Госты
на Ахвярніку Ўсеспалення...

Кожны, хто пачуў словы плачкі, урэшце ўсцешыцца і следам з ёй паўторыць: **ІДУ СЦЯЖЫНАЮ ДА БОГА...**

Крочыць да Бога можна рознымі сцяжынамі. Просты чалавек ідзе шляхам малітвы, пакаяння, веры. Паэт ідзе тым самым шляхам, але глядзіць не ў дол, а ўверх, таму коле босыя ногі апалымі зорамі вершаў – сваіх і іншых паэтаў. Сцяжына Д. Бічэль шчодра імі ўсыпана – вершамі рознай формы, з розным змястоўным напаўненнем. Але нават чужыя вершы паэтка ўмее зрабіць сваімі, асцярожна пераклаўшы іх, як часам перакладаюць з аднаго месца ў іншае старыя каштоўныя рэчы. Не забывайма, што паэтычны пераклад – самы складаны з усіх відаў перакладу. Складанасць крыецца перш за ўсё ў мове, як спосабе адмысловага светасузірання: перакладаючы верш з адной мовы на іншую, перакладчык насамрэч падмяняе чужое светабачанне сваім. І калі светабачанне паэта і перакладчыка блізкія, то падмену можна будзе і не заўважыць. Таму, канешне, найлепш перакладаць творцаў блізкіх па духу. Для Д. Бічэль такімі творцамі сталі найперш Караль Вайтыла (Папа Рымскі Ян Павал II), Ян Твардоўскі, Мацей Юзаф Канановіч,

Міраслаў Качмарэк. Хто знаёмы з паэзіяй згаданых аўтараў, ведае, наколькі складаная яна, бо апелюе ў адначасці і да душы, і да розуму чалавека, утрымлівае ў сабе мноства няпростых тропаў і сімвалаў, звязаных з асновамі хрысціянскага светасузірання. Між тым, пераклады з гэтых няпростых паэтаў атрымаліся ў Д. Бічэль бліскучымі, у выніку чаго беларуская літаратура ўзбагацілася прыгожымі, глыбокімі творами, значна пашырыла сваю эстэтычную прастору.

Тры перыяды ў творчасці Д. Бічэль – тры высокія прыступкі, якія адолее толькі самы смелы, самы чуйны і самы ўдумлівы чытач. Хочацца верыць, што такія знойдуцца. Не гледзячы на сучасную рэальнасць, якая настойліва мяняе літаратурныя густы, адчуванне і разуменне паэзіі, патрабуючы пастаяннай пагоні за звышновымі, супермоднымі тэндэнцыямі. Яны знойдуцца, бо зразумеюць аднойчы простую ісціну: не трэба шукаць цудаў недзе за даляглядам, калі цуды тут, побач, у тым ліку і ў паэзіі Дануты Бічэль.